

**DORIN TUDORAN, DE LA ULTIMUL TURNIR (1992)
LA DE BUNĂVOIE, AUTOBIOGRAFIA MEA (2020)**

Dorin Tudoran, from *Ultimul Turnir* (1992) to *De bunăvoie, autobiografia mea* (2020) Being banned in the Socialist Republic of Romania since 1982, Tudoran came back again, after 1990, on the market of cultural products by means of reprints (*Ultimul turnir*, 1992; *Viitorul facultativ / Optional Future*, 1999; *Tânărul Ulise*, 2000; *Pisicuț. Somnografii*, 2010; *De bunăvoie, autobiografia mea*, 2020) and through the recent journalism of the themes and meta-themes of the Romanian transition, from *Kakistocrația* (1998) to *Luxul indiferenței* (2015). The process of recovering the poetry of Tudoran ended in 2020, with the reprint of the volume *De bunăvoie, autobiografia mea*, in a revised and improved edition, accompanied by *Cuvânt înainte. Sticla. Apa. Malul. Oamenii*, by Dorin Tudoran, together with the afterword *De bunăvoie, autobiografia mea. Lungul drum al întoarcerii acasă*, through which we joined the others, frankly animating the process of recovering a viable poetic work.

Regarding the writings of Dorin Tudoran, from the volumes of lyrics to the clandestine essay *Frig sau Frică? Sau despre condiția intelectualului român de azi*, printed in Paris in 1984, we need to specify that we are not in front of a hidden writer, dreaming of internal, politico-social, favorable changes, at the foundation of which should stand the suffering and courage of others, because the author of *Cântec de trecut Akheronul* volunteered to leave the ranks and face the crushing dictatorship of literary and non-literary existences.

Before 1989, when he signed his essay *Frig sau Frică? Sau despre condiția intelectualului român de azi* (Paris, 1984) and *De bunăvoie, autobiografia mea* (Denmark, 1986), and also after 1990, when he elaborated his great "polemical chronicle of the moment" (from *Kakistocrația* to *Luxul indiferenței*), Tudoran was the same political, social and literary rebellious polemicist and pamphleteer, surprising by means of the most vigorous art of the spectacular handling of the idea and of the Romanian language.

Key-words: dictatorship, political police, censorship, dissidence, expatriation, anthology, reissue, contextualization, the aesthetic criterion, the ethic criterion

Pentru autorul *Respirației artificiale*, lumea literară românească s-a închis începând cu 1982, de când s-a editat – după metoda *pulverizării* unei cărți² – vol. *Adaptarea la realitate*, ultima tipăritură a lui Dorin Tudoran, din România ceașistă, după care Puterea de la București – prin august 1984 – avea să se vadă înfrântă de

¹ Universitatea „Vasile Alecsandri” din Bacău.

² „Pulverizarea constă în a scoate o carte, dar a o distribui doar într-o librărie sau două din centru, în puține exemplare, epuizate într-o zi sau două. Clandestinizarea cărții este astfel asigurată și aparențele salvate.” (Monica Lovinescu, *Epilog deschis*, în *Unde scurte. Jurnal indirect*, București, Humanitas, 1990, p. 531).

curajul unui scriitor transformat într-un atipic disident, pe care planurile de măsuri ale Departamentului Securității Statului și măsurile „luate pe linie de partid” l-au lăsat neatins, expatrierea aprobată³, însă greu obținută, abia pe 24 iulie 1985, părând să fie o convenabilă soluție de rezolvare a cazului Tudoran – „TUDORACHE”⁴.

Fiindcă a debutat editorial în 1973, după apariția Tezelor din 6 iulie 1971, prin care N. Ceaușescu și-a început pretinsa revoluție artistico-literară, reimpunând cultul personalității, pe care îl condamnase la Gheorghe Gheorghiu-Dej, predecesorul său, Dorin Tudoran, spre deosebire de șaizeciști, nu a beneficiat de etapa relaxării culturale de după 1965, când altele erau interesele și puterea vicleanului conducător.

În predecembrismul de tristă amintire, spiritul „eminamente liber”⁵ atât al poetului, cât și al gazetarului Dorin Tudoran, alt „personaj al tragediei intelectualității române de azi”⁶, s-a războit cu două forme înfrățite ale cenzurii: cenzura de stat comunist, executată prin instituții ale sistemului (D.S.S. și Secția Propagandă și Presă a C.C. al P.C.R., D.G.P.T., C.P.T. și C.C.E.S.) și cenzura de breaslă, pe care am văzut-o în acțiune odată cu desființarea C.P.T.-ului (Decretul nr. 471 cu privire la încetarea activității Comitetului pentru Presă și Tipărituri, din 24 decembrie 1977, tipărit în Buletinul Oficial nr. 138, din 26 decembrie 1977)⁷.

Caracterial fiind incapabil să se adapteze la un context extrem de ostil, Dorin Tudoran a intrat în conflict cu fideliul regimului, sprijiniți de instituțiile dictaturii, astfel că s-a ajuns repede, din partea scriitorului, la contestarea sistemului, iar din partea Puterii – la necesitatea anihilării disidentului, care a reușit – sub presiune externă – să se expatrieze în 1985. De acum – din septembrie 1985 – Dorin Tudoran, ca poet, și-a început suicidul literar, conștient fiind că nu ar fi avut nicio șansă să trăiască din literatură⁸, pentru că prin paginile revistei *Agora* – al cărei cofondator a fost

³ „Tovarășul Gheorghe Pană a comunicat că este de acord să i se aprobe plecarea definitivă în S.U.A., precizând că măsurile luate pe linie de partid nu au fost de natură a-l influența pozitiv.” (Notă, 10 august 1984, în Dorin Tudoran, *Eu, fiul lor. Dosar de Securitate*, Iași, Polirom, 2010, p. 411).

⁴ „Pe atunci mi se spunea « obiectivul », « elementul », « dușmanul poporului » etc. Când era nevoie de etichetă, eram introdus drept « TUDORACHE ».” (Dorin Tudoran, „Eu, fiul lor. Preambul & Concluzie”, în *Eu, fiul lor...*, op. cit., p. 9).

⁵ Dorin Tudoran, în „Stimate tovarășe prim-vicepreședinte” (14 martie 1983), în *Eu, fiul lor...*, op. cit., p. 289.

⁶ Dorin Tudoran, „Frig sau Frică? Sau despre condiția intelectualului român de azi”, în *Kakistocrația*, Chișinău, Arc, 1998, p. 32.

⁷ „Pentru că, iubiți tovarăși, Secretarul General a venit cu o nobilă inițiativă a P.C.R., a desființării Cenzurii. Ciudată această desființare, pentru că toți cenzorii au fost transferați într-un serviciu special la Consiliul Culturii. Ciudată această desființare a Cenzurii, când toți cenzorii au posturi prin redacții și edituri, în timp ce poezii au slujbe umile și nu e nevoie să existăm, cu un salariu de 2.000 de lei.” (Ion Iuga, „Discurs la Colocviul Național de Poezie « Mihai Eminescu »”, Iași, 1978, în Constantin Parascan, *Cum i-am cunoscut... Portrete literare*, Iași, Convorbiri literare, 2004, p. 279).

⁸ „De fiecare dată când îmi venea să scriu, îmi spuneam *potolește-te!*. Am cunoscut mulți străini veniți în America cu gândul să stea acasă, ținându-și familia în mizerie, îndurând nu știu câte compromisuri, dar așteptând ca într-o zi să dea lovitura ca mari scriitori.” (Dorin Tudoran, în „M-am simțit toată viața român. Acum mă simt și american”, în *Formula AS*, nr. 974, 2011; Dia Radu: intervievator).

alături de V. Tismăneanu și de Michael Radu – gazetarul a continuat să activeze, cu excelente rezultate, în folosul literaturii române din străinătate și de acasă⁹.

Orice scriitor își are un timp al său de *creștere*, dacă i se face „dreptatea cuvenită la timpul potrivit”, din pricină că societății îi revin „descoperirea, lansarea și impunerea valorilor”, altfel întâmplându-se, posterității „îi rămân prea multe de rezolvat”¹⁰, scrisese D. Tudoran înainte de 1982, pe când simțea vrăjmășia câmpului literar acaparat de encomiaștii Puterii ale cărei ambiții faraonice împingeau țara într-o kitschizare totală, pe care producătorul samizdatului *Frig sau Frică? Sau despre condiția intelectualului român de azi* o blamase prin anii 1983–1984.

Când ostila structură politico-socio-literară îl blochează pe contestatar, care nu își găsește spațiul propriu în țesătura politicilor culturale promovate de Puterea narcisistă, după cum i s-a întâmplat lui Dorin Tudoran, atunci altor vremuri și altor condeie le va reveni sarcina recuperării, însă *întoarcerea la vatră*, metaforic vorbind, se apropie de o dramă, fiind condiționată de factori asupra cărora fostul disident nu deține controlul: „Vin încet, vin ca un murmur. Prefăceți-vă că mă auziți.”¹¹

Înainte de 1989, dar și după 1990, Dorin Tudoran (omul cel mai normal dintre pământeni din ultimele decenii ale secolului românesc nu de mult încheiat) s-a simțit înghițit de *chitul* mistificării și al maculării, al ostracizării și al (re)ejectării din cultură, precum și din agora, existența sa fiind chiar înțeleasă drept o amenințare la somnolența sistemului postdecembrist care s-a autoporeclit democrație de tranziție:

Dimpotrivă, mistificările proliferază, călăi și cei ce le-au cântat în strună își tipăresc certificate de martiri, victimele de altădată sunt supuse și azi victimizării, colaboratori de duzină ai serviciilor de represiune comuniste pozează în busturi de bronz, iar coloane vertebrale din plastilină își schimbă pozițiile cu viteza unui girofar.¹²

Dorin Tudoran – după anul 1990 – a fost conștient în privința dificultăților care puteau marca procesul reșezării operei sale în matca literaturii românești, din care fusese eliminat de ideopoliticul izolaționisto-ceaușist, căruia protestatarul îi facilitase (atât prin literatura proprie, cât și prin acțiunile sale) abominabila soluție.

Prima antologie de autor, postdecembristă – realizată din cele șapte cărți de versuri ale lui Dorin Tudoran: *Mic tratat de glorie* (Editura Cartea Românească, 1973), *Cântec de trecut Akheronul* (Editura Cartea Românească, 1975), *Uneori, plutirea* (Editura Eminescu, 1977), *O zi în natură* (Editura Cartea Românească, 1977), *Respirație artificială* (Editura Dacia, 1978), *Pasaj de pietoni* (Editura Cartea Românească, 1979), *De bunăvoie, autobiografia mea* (Editura Nord, 1986) – a fost publicată la Editura de Vest, în 1992, sub titlul *Ultimul turnir*, ea fiind întocmită

⁹ „Dacă a existat o nuanță literară a acestor ani ultimi, a fost tocmai încercarea de a ajuta literatura română de acasă: să nu se simtă uitată. Și de a-i face pe scriitorii români din afară să nu se creadă nici mai buni, dar nici mai proști decât cei de acasă.” (Dorin Tudoran, în „După ce a dispărut dictatura, am descoperit că mulți dintre noi ne purtăm ca niște tirani de buzunar”, în *Revista* 22, nr. 4, 1 februarie 1991; Gabriela Adameșteanu: intervievator).

¹⁰ Dorin Tudoran, „În principiu; dar în practică?”, în *Adaptarea la realitate*, Cluj-Napoca, Dacia, 1982, p. 89.

¹¹ Dorin Tudoran, „Pisicuț – prima strigare”, în *Pisicuț. Somnografii*, Pitești, Paralela 45, 2010, p. 11.

¹² Dorin Tudoran, „Postfață”, în *Kakistocrația*, p. 585.

și prefațată de Mircea Mihăieș, sintagma-titlu *Transcendența interzisă* amintind de „Idealitatea goală” a lui Baudelaire¹³ sau de „transcendența goală” a lui Rimbaud¹⁴.

Ultimul turnir are un sumar de 68 de titluri: 12 fiind din *Mic tratat de glorie*, 7 – din *Cântec de trecut Akheronul*, 9 – din *Uneori, plutirea*, 8 – din *O zi în natură*, 10 – din *Respirație artificială*, 6 – din *Pasaj de pietoni*, 16 – din *De bunăvoie, autobiografia mea*. Din *Notă asupra ediției* înțelegem ce și-a propus antologatorul să înfăptuiască. În privința titlurilor reținute, Mircea Mihăieș n-a respectat „ordinea avută în plachetele originale”, dar „nici cronologia scrierii și publicării lor”¹⁵.

Cronologia scrierii textelor selectate de Mircea Mihăieș cine o cunoaște? Și de unde? Autorul, dacă o fi păstrat manuscrise, dacă și-a notat astfel de amănunte în ele. Formulând: „nici cronologia (...) publicării lor”, Mihăieș se gândește la cronologia poeziilor extrase, cea rezultând din nerespectarea cronologiei volumelor în care ele fuseseră incluse? Dacă s-a intenționat să se spună asta, atunci este în ordine.

Indicii temporale ori spațio-temporale privind scrierea poeziilor, Tudoran ne oferă în cazuri rarissime. În *Mic tratat de glorie*, *Cântec de trecut Akheronul*, *Uneori, plutirea* și *Pasaj de pietoni* nu descoperim niciunul, în *O zi în natură* le găsim sub „Biografie” (Spitalul Colentina, aug. 1974), în „Fragmente dintr-un jurnal aproape apocrif”, unde se plasează în poziție de subtitluri (28 octombrie, 31 octombrie, 7 iulie, 25 mai, 3 iunie, 11 august, 15 septembrie, 25 decembrie, 8 octombrie, 30 iunie, 23 martie, 9 aprilie, 30 iunie, 11 august), sub „Nu știu” (Florența, 1974). În *Respirație artificială* – sub „În amintirea desăvârșitelor pasteluri de altădată” – citim: Neptun, septembrie 1977, pe când în vol. *De bunăvoie, autobiografia mea* le întâlnim sub „Romanță la Post-restant” (Paris, 31 decembrie 1981), sub „Și eu vorbindu-vă” (Mannheim, decembrie 1980), sub „Viitorul facultativ” (Decembrie, 1982), sub „De neuitatul Caligula” (30 iunie 1983), sub „Cristofor către Columb” (30 iunie 1984).

În ceea ce privește ziua de 30 iunie, pe care Tudoran o trece atât sub „De neuitatul Caligula” și „Cristofor către Columb” din *De bunăvoie, autobiografia mea*, cât și sub „Învingătorul – povestind un vechi poem” (30 iunie, 2009) și „Ultima epistolă de la fratele Tecumseh” (30 iunie, 2010) din *Pisicuț. Somnografii*, s-ar dezvolta fel de fel de considerații, dacă nu pierdem din vedere că 30 iunie este ziua de naștere a omului Tudoran, care nu este același lucru cu timpul nașterii poetului:

Am început, iubito, să m-aplec / sub litere, ca un hamal bătrân, / mi-s ochii numai sânge; dacă plec / tu șterge-mi fața cu un pumn de fân. // Am început, de mult, să par / ceea ce vorba mea cuvântă, / pe tâmpla-mi obosit altar – / port raza lunii totdeauna frântă. // Am început, iubito, să mă-nclin / sub o lumină rece și subțire; / de mă mai afli, șterge-mă cu in / muiat în apa fără de mahnire.¹⁶

Excluzând arbitrariul din procesul structurării sale, *Ultimul turnir* afirmă, pe lângă „o ordine de lectură”¹⁷, a antologatorului, și „un scenariu al evoluției nu atât a « meșteșugului » poetic, cât a viziunii creatorului”¹⁸, ne dă asigurări M. Mihăieș, cel preocupat de conturarea imaginii poetului „a căruia creație se dispensează cu ușurință

¹³ Hugo Friedrich, *Structura liricii moderne*, București, Univers, 1998, p. 44.

¹⁴ *Ibidem*, p. 59.

¹⁵ Mircea Mihăieș, „Transcendența interzisă”, în *Ultimul turnir*, Timișoara, Editura de Vest, 1992, p. 9.

¹⁶ Dorin Tudoran, „Scrisoare”, în *O zi în natură*, București, Cartea Românească, 1977, p. 73.

¹⁷ Mircea Mihăieș, „Notă asupra ediției”, în *Ultimul turnir*, op. cit., p. 9.

¹⁸ *Ibidem*.

de didacticismul periodizărilor și al clasificărilor tematice ori stilistice”¹⁹, în prim-plan fiind ambiția lui, a antologatorului, de a produce – printr-o „lectură pur estetică”²⁰ – una „din acele rare și atât de necesare cărți de recitare”²¹. Două sunt verbele în jurul cărora se încheagă comentariul care prefațează *Ultimul turnir*: „am încercat să fac o lectură pur estetică”²² și „Am vrut să pun între paranteze tot ceea ce știam despre autor.”²³ Ceea ce și-a propus M. Mihăieș – să transforme într-o absență „un subiect al enunțării, adică (...) o entitate biografică”, cunoscută grație exemplarității sale, și să îl devoaleze pe „Autorul Model, autorul produs de text”²⁴ – nu reprezintă o surpriză: „Am făcut abstracție de persoana lui fizică și de biografia lui. Decizie dureroasă – pentru că ele însele pot fi subiectul unui roman palpitant.”²⁵ Perspectiva de lectură a lui M. Mihăieș este într-o consonanță cvasigenerală, una de receptare, pe care o sintetizează Umberto Eco într-un dialog cu Marin Mincu:

Ceea ce mă interesează este imaginea pe care autorul mi-o dă despre sine, imagine care se prezintă ca strategie textuală, ca o strategie de invitații și propuneri pe care textul i le face cititorului. (...) Autorul din text nu este cel care scrie sau produce textul, ci cel la care trimite vorba *eu* care apare în text.²⁶

Inițiind „o lectură de tip « anistoricist »”²⁷, Mircea Mihăieș era conștient că existau pierderi semnificative, sigure pentru antologator (în ce sens?), dacă nu pentru antologat, dar nu se pronunța nici în ce mod s-ar cuantifica ele, nici dacă și-a impus să diminueze efectele opțiunii sale, prin care cititorul postdecembrist, fără îndoială, a fost mai degrabă îndepărtat decât apropiat de literatura unui scriitor anihilat de sistem: „O lectură care poate fi păguboasă pentru autorul antologiei, însă din care poetul nu pierde nimic.”²⁸ Acceptând că „Dorin Tudoran rămâne, fatalmente, poetul acelei perioade”²⁹, lectura lui M. Mihăieș, „« anistoricistă »”, ajunge – doar din punctul său de vedere – o necesitate și o datorie („cu atât mai mult cu cât e vorba și de o luptă cu timpul”³⁰), numai astfel poezia lui D. Tudoran fiind obligată să își susțină probele sale de viabilitate, prin ceea ce fusese considerat ca reprezentând miezul de foc al ei:

Însă adevărata întrebare la care răspunde o astfel de antologie e alta: cât din ceea ce constituia excelența poeziei lui Dorin Tudoran în momentul publicării a trecut cu bine proba timpului?³¹

Nu doar lupta cu opera literară a contat („cât am citit și recitit volumele de versuri ale lui Dorin Tudoran”³²), ci și restricțiile de natură editorială, prin urmare ne

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ Mircea Mihăieș, „Transcendența interzisă”, în *Ultimul turnir*, op. cit., p. 5.

²¹ Mircea Mihăieș, „Notă asupra ediției”, în *Ultimul turnir*, op. cit., p. 9.

²² Mircea Mihăieș, „Transcendența interzisă”, în *Ultimul turnir*, op. cit., p. 5.

²³ *Ibidem*.

²⁴ Umberto Eco, în Marin Mincu, *Semiotica literară italiană*, București, Univers, 1983, p. 73.

²⁵ Mircea Mihăieș, *Transcendența interzisă*, în *Ultimul turnir*, op. cit., p. 5.

²⁶ Umberto Eco, în Marin Mincu, *Semiotica literară italiană*, op. cit., p. 73.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ Mircea Mihăieș, *Transcendența interzisă*, în *Ultimul turnir*, op. cit., p. 5.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *Ibidem*.

³² *Ibidem*.

aflăm în fața unui produs literar, *Ultimul turnir*, care ar fi fost altfel dorit de către realizatorul lui: „Culegerea de față (și doar spațiul editorial nu îngăduie ca ea să fi fost de trei sau patru ori mai amplă) dă un răspuns eclatant unei întrebări, de altfel legitime, de acest gen.”³³ Dacă editorul îi dădea mână liberă, M. Mihăieș ar fi tipărit o antologie de 3–4 ori mai voluminoasă? Cine numără poeziile din *Ultimul turnir* află că sunt 68. Dacă vom înmulți cu trei sau patru, rezultă un total de 204 ori 272. Dacă urmărim sumarele cărților lui D. Tudoran, ne dăm seama că a tipărit 397 de texte (*Mic tratat de glorie* – 57, *Cântec de trecut Akheronul* – 26, *Uneori, plutirea* – 55, *O zi în natură* – 74, *Respirație artificială* – 42, *Pasaj de pietoni* – cele 32 de inedite, *De bunăvoie, autobiografia mea* – 111).

În caz că Mircea Mihăieș n-ar fi fost blocat de limitele „spațiului editorial”, așa cum zice, el ar fi lansat o altă variantă a *Ultimului turnir*, înțelegem din spusele sale, care ar fi strâns între copertile ei mai mult de jumătate din cele 397 de poezii tipărite de Tudoran, începând din 1973, de la *Mic tratat de glorie*, și terminând în 1986, după *De bunăvoie, autobiografia mea*, însemnând că *Ultimul turnir* ar fi rivalizat, numeric, cu *Tânărul Ulise* (2000), excelent edificiu scriptural în care se vor armoniza 226 de titluri. În această situație ipotetică, ar fi imposibil să ocolești o întrebare: în ce mod și-ar fi organizat antologatorul constructul poetic? Ar mai fi luat peste picior „didacticismul periodizărilor și al clasificărilor tematice ori stilistice”³⁴? Cu siguranță că altfel ar fi procedat, din pricină că obiectul selecției i-ar fi impus-o.

Cum a procedat Dorin Tudoran, altfel decât antologatorul Mircea Mihăieș, ne-o arată *Tânărul Ulise* (2000), prin care fostul disident – conștient de falia pe care dictatura ceaușistă a produs-o între el și cititorii lui³⁵ – și-a deschis *dosarul* recuperării poetice și interpretative, cel mai bogat în preferințe literare și cu o selecție largită de referințe critice, una de mare ajutor celor ce nu îl mai aveau ori nu îl avuseseră în vizor pe semnatarul versurilor în care se salvează suferința victimelor din comunism:

Ce târziu am observat că nu mai eram / și ce normală mi-a apărut întâmplarea / ce-a îngrozit pe-atâția făcându-i să se clatine – / moartea mi se pare acum pâinea și sarea. // Cine rupe din pâine trebuie să-nghită bucata, / cine a înmuiat în sare va afla gustul ei, / peste toate vorbele noastre descărnate / ca peste-o esplanadă – zborul rotat al unor porumbei. // Ce târziu am aflat că nu face nimic, / că nu e nici măcar o dramă, dărmite-o tragedie, / să dispari așa, dintr-o dată, la un semn / ce ți se-arată deocamdată numai ție.³⁶

Antologia *Tânărul Ulise* (Editura Polirom, 2000) este alcătuită din 20 de poezii din *Mic tratat de glorie*, 10 din *Cântec de trecut Akheronul*, 25 din *Uneori*,

³³ *Ibidem*.

³⁴ Mircea Mihăieș, „Transcendența interzisă”, în *Ultimul turnir*, op. cit., p. 9

³⁵ „Dacă biografia autorului în cauză ar fi fost mai puțin marcată de fracturi dintre cele mai dure (de la interdicția de a fi publicat și comentat la expatriere), antologia de acum s-ar fi cuvenit să cuprindă poate chiar mai puțin de un sfert din poeziile strânse între aceste coperti. (...) Poetul ce vine azi la întâlnirea cu mulți cititori care știu despre el foarte puțin ori aproape nimic nu poate încheia aceste câteva rânduri lămuritoare fără a-și exprima profunda recunoștință celor ce au avut ideea acestei antologii și celor ce i-au acordat un spațiu nemeritat de generos, condiții dintre cele mai râvnite pentru ca revenirea sa în fața cititorilor să fie una semnificativă...” (Dorin Tudoran, „Postfață”, în *Tânărul Ulise*, Iași, Polirom, 2000, p. 327).

³⁶ Dorin Tudoran, „Deocamdată, numai ție”, în *De bunăvoie, autobiografia mea*, Bacău, Amphion, 2020, p. 142.

plutirea, 41 din *O zi în natură*, 30 din *Respirație artificială*, 27 din *Pasaj de pietoni*, 73 din *De bunăvoie, autobiografia mea*. Sumarul de 226 de opțiuni se datorează cooperării dintre autor și Emilian Galaicu-Păun, a cărui memorie se prezentifică în enunț, el vorbind despre colaborarea lor, despre adeziunea lui D. Tudoran la selecția severă, care i-a fost propusă, despre acel plus minim de contribuție auctorială, din pricini sentimentale, astfel *Tânărul Ulise* (antologie recuperatorie) fiind realizarea lor:

Nu țin minte ce mi-a răspuns, doar că peste câțiva ani – Dorin a rămas la Chișinău tocmai 7, ai vacilor grase? slabe?! nu știu să spun – m-a întrebat la un moment dat dacă nu aș vrea să fac o selecție la sânge din tot ce a scris el, căci urma să-i apară o antologie la Polirom. M-am simțit onorat, și totodată foarte responsabil – poate de aceea am fost foarte „zgârcit” în selecția mea, lăsând pe dinafară cel puțin jumătate de texte. Ceea ce m-a mirat foarte mult a fost că Dorin Tudoran a ținut cont de „lista lui Em. G.-P.” (...), adăugând doar câteva, numărate pe degetele de la o singură mână, poeme (din „motive sentimentale”, cum mi-a zis el atunci).³⁷

Antologatorului său, Mircea Mihăieș, Dorin Tudoran i-a rămas recunoscător, din moment ce l-a readus pe poet, așa cum a crezut de cuviință și cât a reușit, în piața literară, indirect provocându-l să acționeze – ceea ce avea să fie destul de târziu, peste 8 ani, în 2000 – în vederea reinstaurării dreptului operei sale de a fi în lume, cu noi, nu închisă în vreun sertar, de unde să îi reamintească fostului disident că fusese un exemplar într-o țară care se pregătise să îi ia libertatea și, poate, chiar viața.

Revenirea la fosta lui poezie – trădată în 1985, după plecarea în S.U.A. – era prea puțină bucurie și mult mai mult chin, iar tergiversarea retipăririi cărților sale predecembriste se transformase, fără știința lui D. Tudoran, într-o terapeutică perfidă și temporară, de care – sub presa amicitiei literare – avea să se debaraseze, retrăind cutezanța confruntării cu cititorul care evoluase din 1979, de la *Semne particulare* și *Pasaj de pietoni*, până în 2000, la *Tânărul Ulise*, prin care lectura *anistoricistă* a lui Mircea Mihăieș va fi abandonată, optându-se chiar pentru opusul ei:

După ce am refuzat, un deceniu, ideea de a întocmi o antologie cuprinzătoare, m-am convins că n-ar fi chiar o idee proastă. (...) Problema rămâne că după atâția ani de absență (de la anii interdicției până la cei ai propriului dezinteres față de prezența mea pe scena poeziei românești) trebuie să găsesc – de la textele selectate la referințele critice – un model care să fie cu adevărat util criticului spre a înțelege cu ce autor are de-a face, dacă merită ori nu să-l aibă în vedere pe viitor.³⁸

Sumarul vol. *Viitorul facultativ. Poezii alese/ Optional Future. Selected poems* (Editura Fundației Culturale Române, București, 1999³⁹) este bipartit. Prima

³⁷ Emilian Galaicu-Păun, <http://www.europalibera.org/content/blog/27104856.html>.

³⁸ Dorin Tudoran, în „Am destin. Și pentru așa ceva nu există merite personale. Ți se dă”, în *Convorbiri literare*, nr. 8, august 1999; Cassian Maria Spiridon: intervievator.

³⁹ „După încetarea războiului – ba rece, ba foarte fierbinte – dintre autoritățile române și « obiectivul Tudorache » (aka Dorin Tudoran), în 1999, Editura Fundației Culturale Române publica un volum bilingv intitulat *Viitorul Facultativ – Poezii alese / Optional Future – Selected Poems*. Volumul cuprindea 63 de poezii din cele 111 aflate în *De bunăvoie, autobiografia mea*. Era o inițiativă Augustin Buzura – Carmen Firan inclusă în programul Romanian Gateways desfășurat în Washington D.C. Prefața era semnată de Ion Bogdan Lefter, iar traducerea poemelor din română în engleză îi aparținea lui Marcel Corniș-Pop. O bună

parte – *DE BUNĂVOIE, AUTOBIOGRAFIA MEA* – reunește 29 de poezii („Ucenicie”, „De bunăvoie, autobiografia mea”, „Atât numai”, „Echilibru precar”, „Noutăți”, „Fasching”, „Remember”, „Ireproșabil”, „Două canine”, „Un sărut în amurg”, „Scrisoare neterminată dintr-o călătorie mai mult închipuită”, „Pro domo”, „Raza”, „Ultima zăpadă”, „Cineva”, „Despre maxilarul inferior de tot”, „Visul unei nopți de vară la malul oceanului”, „Mărturisirea scribului pamfletar”, „Glorie cepii!”, „Exerciții de noapte”, „Pe neașteptate”, „Doar gloria”, „Puțină gravură”, „Zidul morții”, „Scadența”, „Artă poetică”, „Și eu vorbindu-vă”, „Zaruri”, „Viitorul facultativ”), iar a doua parte, *IO, SATURNALIA!*, consolidează arhitectura *Viitorului facultativ*. *Poezii alese/ Optional Future. Selected poems* cu 34 de titluri („Despre Saturnalii”, „Caligula”, „Antichitate”, „Mi s-a spus”, „Nesfârșita pribegie”, „Orbul”, „Trebuie; favoritul”, „Chinga”, „Casca”, „Pax Romana”, „Falsul Popeye sau balada spanacului”, „Însemnare”, „Ședința de igienă psihică”, „Și tu care”, „O anume răcoare”, „Arsura”, „Gravură”, „Numai”, „Arș!”, „Capriciile modei”, „Farsa”, „Planuri de evadare”, „Criza mondială a nemuritoarelor povești”, „Mărturisiri de nemărturisit”, „Crucea”, „Maestrul către ucenicul său”, „Infern – cu Hanibal ante portas”, „Marele pavoaz”, „Pastel de toamnă”, „Despre cuvânt”, „Talpa”, „Topitoria de plumb”, „Jurnal din subterană”, „De neuitatul Caligula”). Cele 63 de poezii provin din *De bunăvoie, autobiografia mea* (Editura Nord, Aarhus, 1986), această carte având un sumar de 111 titluri.

Din *De bunăvoie, autobiografia mea* (1986), Marcel Corniș-Pop a reținut 63 de bucăți, le-a tradus în engleză, astfel a ieșit în lume, în 1988, *Optional Future. Selected poems* (Europa Media, Inc., Daphne, Alabama, USA), pe care Editura Fundației Culturale Române l-a repus în circulație la București, în 1999, însoțit de prefața lui Ion Bogdan Lefter: *Poezia „omului revoltat”*. Volumul *De bunăvoie, autobiografia mea* (1986) fusese împărțit în două mari grupaje de texte. Primul se intitula *VIITORUL FACULTATIV*, acesta însumând 48 de poezii, al doilea – *IO, SATURNALIA!* – totalizând 63 de titluri. Din selecția lui M. Corniș-Pop lipsesc 19 poezii din *VIITORUL FACULTATIV*, devenit *DE BUNĂVOIE, AUTOBIOGRAFIA MEA*, iar alte 29 de titluri, din *IO, SATURNALIA!*, au rămas pe dinafara traducerii.

După 1986, odată cu *De bunăvoie, autobiografia mea* (Aarhus, Danemarca), și după 1988, odată cu *Optional Future* (Daphne, Alabama), care nu fuseseră (se știe de ce!...) accesibile cititorului român, D. Tudoran a dispărut definitiv – în ipostaza de poet – din sfera de interes a publicului român, această realitate prelungind alta mai revoltătoare, care debutase după *Semne particulare și Pasaj de pietoni*, în 1979.

În 1992, Editura de Vest – prin selecția lui Mircea Mihăieș (*Ultimul turnir*) – l-a repatriat pe poetul D. Tudoran. Ediția bilingvă *Viitorul facultativ. Poezii alese* (1999) va relua procesul recuperatoriu, punând la dispoziția iubitorilor de poezie 63 de titluri din *De bunăvoie, autobiografia mea*, din care M. Mihăieș, în *Ultimul turnir*, a extras 16 titluri („Pro domo”, „Viitorul facultativ”, „De bunăvoie, autobiografia mea”, „Ce ni se cuvine”, „Un sărut în amurg”, „Ucenicie”, „Exerciții de noapte”, „Coptura”, „Slavă ție, Caracalla!”, „Cristofor către Columb”, „Fasching”, „Atât numai”, „Echilibru precar”, „Ghetto”, „Despre Saturnalii”, „Prolog”), 6 dintre ele

mișcare PR pentru Fundația Culturală Română – cu propria-mi complicitate lirică, deveneam un pod între București și Washington. E timpul să zâmbesc.” (Dorin Tudoran, „Cuvânt înainte. Sticla. Apa. Malul. Oamenii”, în *De bunăvoie, autobiografia mea*, op. cit., p. 7).

(„Ce ni se cuvine”, „Coptura”, „Slavă ție, Caracalla!”, „Cristofor către Columb”, „Ghetto”, „Prolog”) absentând din *Viitorul facultativ. Poezii alese* (1999).

Pe când aura poetului D. Tudoran pălea până la pâlpâire, aura dizidentului și a expatriatului Tudoran își sporea luminiscenta mai ales grație atitudinii inflexibile, împinse până la sfidarea oricărei griji de autoprotejare, responsabile de această mutare de accent făcându-se posturile de radio occidentale, care le-au provocat insomniile epoletaților de la București, dar și poetul care și-a impus divorțul de propria poezie, viața obligându-l, după 1985, să se reinventeze profesional, să lucreze, de exemplu, la *Foreign Policy Research Institute* și la *International Foundation for Electoral Systems*, să se ocupe doar de literatura altora, prin revistele *Agora* și *Meridian*:

În schimb, notorietatea politică a lui Tudoran a crescut mereu. Deși s-a aflat în deceniul trecut pe lista neagră a regimului comunist, a cărui cenzură n-a mai permis nici măcar menționarea numelui său, posturile de radio occidentale cu emisii în limba română au ținut mereu publicul din țară la curent cu protestele sale și, mai târziu, cu ce a făcut după plecarea în exil (interviuri, articole, editări de reviste). Pentru mediile internaționale preocupate de situația din regiune, a devenit de-a lungul anilor '80 unul dintre cei mai respectați dizidenți din jumătatea comunistă a Europei.⁴⁰

După 1990, gazetarul Dorin Tudoran a revenit, în forță, „pe piața jurnalistică românească, publicând mult și recâștigându-și mai vechiul prestigiu de gazetar și polemist”⁴¹, poetul Tudoran lăsându-se așteptat, el trecând de la *interzis*, de regimul totalitar ceaușist, la *autointerzis*, rămânând surd la îndemnul celor hotărâți să îl readucă la poezie, scriind-o sau retipărind-o pe cea din volumele predecembriste:

Câțiva prieteni și scriitori importanți nu au vrut să accepte ceea ce hotărâsem eu – să nu mai public, sau să nu republic vreodată poezie. Așa a apărut antologia de la Editura de Vest, plănuită de Vasile Popovici și întocmită, cu o atenție față de care nu am fost niciodată capabil să mă revanșez, de Mircea Mihăieș. Chiar și după acel moment, am refuzat să fac o antologie, sau două, mai cuprinzătoare din poemele mele.⁴²

În *De bunăvoie, autobiografia mea*, eul biografic și eul poetic („autorul care produce textul” și „autorul produs de text”⁴³) nu se mai luptă pentru supremația de la nivelul scriiturii, din pricină că s-au armonizat fără mari sincope. Cel ce trage la cântar cu mult folos – fiind sprijinit de siamezul său, *eul poetic* – este *eul biografic*, deși noi facem alergie la prezența lui. Autopunerea la adăpost – prin trucuri de formulare („... la ceea ce *va fi trăit* autorul în anii radicalizării sale politice...”, „Ce *va fi simțit* Tudoran ieșind din tăcerea impusă de un regim dictatorial și represiv putem întrezări...”, „... *nu e deloc abuziv* – cunoscând biografia lui Tudoran – *să vedem* în « sărbătoarea » invocată o metonimie ironică a festivismului comunist și în «părăsirea» ei silită un sinonim al exilării”⁴⁴) – se infiltrează în comentariul lui Ion

⁴⁰ Ion Bogdan Lefter, „Poezia « omului revoltat »”, în *Viitorul facultativ. Poezii alese*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1999, p. 8.

⁴¹ *Ibidem*, p. 9.

⁴² Dorin Tudoran, în „Am destin...”, *op. cit.*

⁴³ Umberto Eco, în Marin Mincu, *Semiotica literară italiană*, *op. cit.*, p. 73.

⁴⁴ Ion Bogdan Lefter, „Poezia « omului revoltat »”, *op. cit.*, p. 12.

Bogdan Lefter, unul dintre prea puținii scriitori care i-au rămas alături lui D. Tudoran de-a lungul bătlăiei sale cu sistemul, cu securiștii și delatorii lor, cu politicienii zilei:

Fără a se ralia celor pe care le făceam eu, au fost câțiva scriitori care nu au decis să mă considere deja mort și să mă... ocolească. (...) Deși nu și-a asumat riscul de a merge la aeroport, Ion Bogdan Lefter a venit să-și ia la revedere de la mine, soția și fetița mea, cu doar câteva ore înainte ca eu să părăsesc apartamentul mamei mele.⁴⁵

În vreme ce I. B. Lefter se ferește să sublinieze excelența colaborare dintre biografic și poetic, fără să cuteze să o respingă definitiv, omul și scriitorul Tudoran radiază linia de separație dintre existență și literatura lui („nu sunt aidoma acestui poem al meu – sunt el”⁴⁶). Ce asigură trăinicia unirii dintre spectacolul realității și spectacolul scriiturii este „dăra de sânge” („Tradiție și inovație”) din paginile poveștii disidenței poetului, de care se făcea răspunzătoare dictatura, pentru care nu a dat și nu va da seamă vreodată, orice tragedie predecembriștă fiind convertită în motiv cultural cu minimă audiență la postdecembriștii ignoranți, nepăsători:

Mie – care n-am memorat niciodată o poezie de-a mea! – îmi vin în minte (în fața acestui chip descompus de miopie și de apa ce-l scaldă), îmi bat pe celulele creierului niște versuri: «Îmi strâng capul în mâini – / printre degete-mi curg / câteva foste trăsături ale chipului: / câțiva munți s-au prăbușit / câteva mări au secat / și toată această hartă răvășită / zvâcnește în palmele mele / ca o cenușă încă fierbinte. / (...) / Am vreme să gândesc doar atât: *nu sunt aidoma acestui poem al meu – sunt el!*”⁴⁷

Cea din urmă antologie de autor, *Pisicuț. Somnografii* (2010), se dovedește a fi mai puțin generoasă, numerică, decât *Tânărul Ulise* (2000). Dacă în *Tânărul Ulise* fuseseră incluse 226 de poezii, aici, în *Pisicuț. Somnografii*, sumarul este redus la 147 (11 – din *Mic tratat de glorie*, 10 – din *Cântec de trecut Akheronul*, 19 – din *Uneori, plutirea*, 23 – din *O zi în natură*, 17 – din *Respirație artificială*, 22 – din *Pasaj de pietoni*, 45 – din *De bunăvoie, biografia mea*). Celor 147 de titluri li se adaugă 7 inedite, 5 dedicate unor scriitori: Mircea Mihăieș, Mariana Marin, Ileana Mălăncioiu, Nicolae Prelipceanu, Mircea Martin, iar unul: „Mie însumi, că trebuie să stau și eu de vorbă cu cineva, nu?”⁴⁸ Renunțând la secțiunea de referințe critice din *Tânărul Ulise*, *Pisicuț. Somnografii* reactivează criteriul cronologic de structurare a întregului (*Mic tratat de glorie* [1973] și *Cântec de trecut Akheronul* [1975], *Uneori, plutirea* [1977], *O zi în natură* [1977] și *Respirație artificială* [1978], *Pasaj de pietoni* [1979] și *De bunăvoie, autobiografia mea* [1986]), excepție făcând *Poeme inedite*, care ne întâmpină nu la sfârșitul volumului, ci la începutul lui.

Antologistul afirmase – în 2000 – că volumul „de acum s-ar fi convenit să cuprindă poate chiar mai puțin de un sfert din poeziile strânse între aceste coperti”⁴⁹,

⁴⁵ Dorin Tudoran, în *Nu pot stinge încă definitiv rebeliunea din mine în fața imposturii, prostiei și orbirii*, în Nicolae Coande, *Celălalt capăt. Interviuuri*, București, Curtea Veche Publishing, 2006, p. 147.

⁴⁶ Dorin Tudoran, „Mai mult ca perfectul singurătății”, în *De bunăvoie, autobiografia mea*, Editura Nord, Aarhus, Danemarca, 1986, p. XXIII.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ Dorin Tudoran, *Pisicuț. Somnografii*, op. cit., p. 15.

⁴⁹ Dorin Tudoran, „Postfață”, în *Tânărul Ulise*, op. cit., p. 327.

dar azi – după ce traversăm *Pisicuț. Somnografii* – ne dăm seama că exagerase în privința exigenței de antologator, pe care ar fi trebuit să o exercite asupra creației sale, întrucât cuprinsul de 154 de titluri al noii antologii nu corespunde celui „... chiar mai puțin de un sfert din...”, cel anunțat în postfața *Tânărului Ulise*.

Când își antologhează opera, scriitorul se re-(răs-)citește, (re-)selectează conținuturi, după preferințele sale, firește, ne face propuneri de lectură, întreținându-și speranța realizării unei cât mai potrivite viziuni asupra creației sale. Cititorul de azi, din 2000, nu este același D. Tudoran, lectorul de altădată, cel din *Semne particulare* (1979) și din *Pasaj de pietoni* (1979), două antologii predecembriste, dar limitele exigenței de antologator de acum, din 2000 și din 2010, trebuie modelate în funcție de publicul de autor pe care poetul reîntors la poezie, din 1999, îl bănuiește doar. Obsesia punerii semnului egalității între idealul alegerilor irecuzabile și realizarea acestuia nu se poate sustrage, totalmente, de sub acțiunea celui spirit concesiv pe care orice poet îl poartă în sine, drept care Tudoran își impune un grad de indulgență față de text, față de propria evoluție literară. De ce această mărinimie auctorială? Pentru că ambii (autor și receptor: unul singur, în realitate, semnatarul *Tânărului Ulise*, 2000) colaborează în proiectul de recuperare motivată, absolut necesară, a ceea ce s-a deteriorat grație despotismului cultural ceaușist, al inomabilelor Teze din iulie 1971, în care oficialii erau Securitatea, poliția de partid și dragii lor protocroniști.

Postfațând *Pisicuț. Somnografii*, Mircea Martin apreciază că poezia lui Dorin Tudoran „se schimbă programatic de la un volum la altul, dacă nu chiar de la un titlu la altul” (o exagerare polemică?), astfel că ea relevă „gustul – artificial – al noutății și mai puțin pe acela – organic – al refrenului”⁵⁰, acum reproșându-li-se preopinienților că ar ignora „permanentul efort inovator al poetului”⁵¹.

Că poezia lui Dorin Tudoran nu este, din punctul de vedere al artizanului *Dicțiunii ideilor*, nici „spunere firească, nici rostire inspirată”, nici „joc verbal mai mult sau mai puțin ingenios”, nici „cavalcadă necontrolată de imagini”⁵², înțelegem, chiar o susținem, cu toată împotrivirea pe care o găsim în anumite zone de referință de pe harta întregului. Ideea că ar fi „gândită, construită, lucrată, «potrivită»”⁵³, el, scriptorul, fiind un manufacturier din zodia cerebralilor, nu ne reține, completamente, printre adepții ei, deoarece practica textuală nu probează existența pură nici a tipului de poet natural, nici a tipului de poet artificial (făcut, lucrat). Fiindcă postfațatorul este captivul ideii că textul „se face, pe de o parte, din calcul constructiv, pe de altă parte și, în același timp, din încercarea de a îndepărta urmele prezenței acestuia”⁵⁴, ceea ce este imposibil de demonstrat, fiindcă este imposibil să decelăm procedeele de afirmare a anihilării impresiei de fabricat, Mircea Martin ajunge la concluzia, deloc surprinzătoare, că poetul „se află, nu o dată, la o anumită distanță de propriul poem, de viața acestuia și chiar de propria viață”⁵⁵. Dar cui nu i se întâmplă așa? Și după ce reguli, prin ce mijloace vom cuantifica imanenta distanțare? Că în facerea poemului

⁵⁰ Mircea Martin, *Opera și viața unui om întreg, în Dorin Tudoran, Pisicuț. Somnografii*, p. 263.

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ *Ibidem*.

„conștiința poetică joacă un rol decisiv”⁵⁶, ce nu reprezintă o realitate singulară la nivel teoretic sau de practică, D. Tudoran și-ar fi impus (o fi având vocație în zisa direcție?) să nu se afirme drept producător de *arte poetice* explicite, delimitative și belicoase, însă nu puține rămân titlurile (M. Martin exemplifică, noi putând adăuga și altele) pe care să le interpretăm ca *arte poetice*, în acest fel convertind *implicitul* în *explicitul* definitoriu, convingător și memorabil.

Ceea ce săvârșește benefic (aidoma altora, Ion Bogdan Lefter, de exemplu) M. Martin în lecturarea poeziei lui Tudoran este readucerea scriitorului în contextul socio-cultural predecembrist, definibil printr-o indecentă mistificare înălțată la rang de lege, prin asaltul de intervenții brutale, literare și nonliterare. Criticul reînnoadă figura artistului (*ființa de hârtie*) cu figura omului (*ființa de sânge*), care – luptând cu Securitatea, cu Cenzura și cenzorul intern – n-a abdicat de la condiția lui de poet.

Fiind temelia demonstrației în această direcție, *De bunăvoie, autobiografia mea* scoate în vitrină poezii (de pildă: „Cronică din alt veac”, „Falsul Popeye sau balada spanacului”, „Romanța cu piticul istoric”, „Întâmplare aproape asiatică”) care ușor i s-ar contrapune viziunii lui M. Martin. Dacă îl înțelegem bine, acesta ar despărți poetul – care lucrează cu detururi literare, care îl fac să fie ceea ce trebuie să fie: poet – de oratorul de la Colocviul Național de Poezie din 1978 sau din ședințele Consiliului de conducere al U.S.R., de expeditorul de scrisori, de eseuri de la Europa Liberă, de epistoierul care (în 1984) cerea să i se întrerupă statutul de ostatic politic:

Cine știe însă – și din păcate cei care știu sunt astăzi tot mai puțini – cum a plecat Dorin Tudoran din România, în 1985, ar putea fi surprinși, citindu-l, să descopere că poezia sa nu mizează pe subversivitate, că reacția sa poetică la opresiunea cu care a fost contemporan nu a ales căi directe și spectaculos-risante. Nu pentru că autorului i-ar fi lipsit curajul, căci cine a riscat mai târziu să reacționeze în public prin mesaje transparente, câtuși de puțin echivoce, ar fi putut, cu atât mai ușor, s-o facă prin intermediul poeziei și sub protecția ei. Ne confruntăm cu o problemă a mizelor: a operei și a persoanei, a poetului și a omului. Departate de a evita implicarea socială prin poezia proprie, el a înțeles să rezerve – în ultimă instanță – riscul major pentru persoana sa.⁵⁷

Spre finalul postfeței, M. Martin aduce în discuție conceptul de „om întreg”, pe care îl extrage dintr-o tabletă a lui Geo Bogza, pe care îl adaptează scopului de azi, înlocuind „noi care va trebui să rămânem” (Geo Bogza) prin „cei care ar trebui să fim” (M. Martin). Ce înseamnă „om întreg” în viziunea lui M. Martin? Multe, însă demnitatea (tronând peste primejdii!...) se așază la temelia edificiului omului plener, a cărui efigie o recunoaștem în personalitatea lui Dorin Tudoran:

Ca să fii un om întreg trebuie, cred, să ai multe calități și, mai cu seamă, să știi și să poți să le exerciți astfel încât să-i faci și pe alții să se bucure de plenitudinea lor. Dar nu trebuie – cu nici un chip – să-ți lipsească demnitatea. Demnitatea nu e un dar, demnitatea se cucerește și se apără. Chiar și în cele mai grele condiții, chiar și în vremuri de urgie, chiar și atunci când viața ta, a soției și a fiicei tale sunt amenințate direct, imediat, chiar și atunci când lehamitea, oboseala

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ Mircea Martin, *Opera și viața unui om întreg, în Dorin Tudoran, Pisicuț. Somnografii*, p. 264.

și teama ar fi putut îndreptăți renunțarea – nu numai în privirile, oricum ferite ale altora, dar și în propriii tăi ochi.⁵⁸

Nu de puține ori, exemplele putând fi înmulțite, *rădăcina* poemului, pe care îl construiește disidentul Tudoran, se înfîșe în autobiografic, adânc, își extrage tăria, credibilitatea și autenticitatea din calvarul socio-profesional, fără să se preocupe de măști, de travestiuri, de stratageme, ea rămânând goală, despuiată de orice mediere:

În câteva poeme, confesiunea lirică se aproprie tulburător de autobiografie, se confundă cu ea: „Să nici nu știi / măcar / dacă ești / ori de ce ești bolnav / să-ți pârâie oasele / să ți se frângă / dară / ca un braț de găteje / să treci strada aiurea / fără să-ți pese dacă / din dreapta / ori din stânga va veni / să-ți fie lehamite / să-ți fie numai lehamite.” („Strada, aiurea”)⁵⁹

Când opera, care își caută cititorii să dialogheze, și omul, care a făurit-o de-a lungul vieții de excepție, se situează în planul exemplarității și al exponențialității, criticul vine să li se închine, azi îndemnându-și *auditoriul* să se comporte aidoma:

Dorin Tudoran a fost unul dintre foarte puținii scriitori români care au ieșit demni și dârji din ultima dictatură comunistă. El n-a vrut să fie atunci doar un om de hârtie, a vrut să fie un om întreg. Să nu uităm acest lucru: așa s-ar cădea, așa se cade. Prețuirea noastră vizează meritele unui poet, dar și onoarea unui om cu adevărat demn, a unui om întreg.⁶⁰

Interzis fiind încă din 1982 (fără să existe, desigur, documente în acest sens) în România lui Nicolae Ceaușescu și a generalului Iulian Vlad, Dorin Tudoran a revenit, după 1990, în spațiul cultural românesc prin reeditările de poezie (*Ultimul turnir*, 1992; *Viitorul facultativ / Optional Future*, 1999; *Tânărul Ulise*, 2000; *Pisicuț. Somnografii*, 2010; *De bunăvoie, autobiografia mea*, 2020) și de interviuri (*Onoarea de a înțelege*, 1998), mai ales prin publicistica temelor și a meta-temelor tranziției: *Kakistocrația* (1998), *Absurdistan. O tragedie cu ieșire la mare* (2006), *Băsesc, deci exist! Inteligenție și Putere în România 2004–2014* (2015), *România ca părere* (2015) și *Luxul indiferenței* (2015).

Procesul recuperării poeziei lui Dorin Tudoran s-a încheiat în 2020, odată cu retipărirea vol. *De bunăvoie, autobiografia mea*, într-o ediție revăzută și adăugită, însoțită de *Cuvânt înainte. Sticla. Apa. Malul. Oamenii*⁶¹ și de postfața *De bunăvoie, autobiografia mea. Lungul drum al întoarcerii acasă*⁶². Ediția revăzută și adăugită a volumului *De bunăvoie, autobiografia mea* nu a trecut neobservată de critică⁶³, însă o

⁵⁸ *Ibidem*, p. 269.

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 270.

⁶¹ „Ediția Caraion-Frunză cuprinde numeroase erori de tipar. Ele se datorează traseului contorsionat al dactilografei, călătorie care a dus la deteriorarea calității unora din paginile expediate din România. (...) Editorii ediției de acum și autorul cărții au curățat paginile de erorile respective. Față de ediția Caraion-Frunză, prezenta ediție cuprinde un ciclu final de șaisprezece poeme – Death by Invitation Only – selectate din sporadicele pagini de poezie scrise după plecarea din România, poezii ce nu au apărut în niciun volum publicat de autor după 1990.” (Dorin Tudoran, în *De bunăvoie, autobiografia mea*, 2020, p. 8).

⁶² Florin Daniel Dincă, în *Dorin Tudoran, De bunăvoie, autobiografia mea*, 2020.

⁶³ „Provocarea acestei noi ediții este dacă și în ce măsură o poezie poate fi receptată în mod profund și într-un alt context istoric, social, politic, ideologic decât cel în care a fost scrisă.”

analiză a reacției comentatorilor fenomenului literar postdecembrist nu este cazul să fie în aceste pagini, mulțumindu-ne să repunem accentul pe actualitatea mesajului acestei cărți: *nevoia de libertate*, de care a pățimit, pătimește și va pătimi Omul:

Cartea, prefată de autor și îngrijită de Florin Daniel Dincă (tânăr doctorand, înțeleg, care adaugă și o postfață foarte bine informată care pune cartea în contextul care a generat-o) se confruntă azi cu o nouă comunitate de lectură și va fi interesant de văzut cum anume va răsufla. O spun de la început: o va face foarte bine, pentru că problematica sa, aceea a omului confruntat cu un sistem care caută să-i determine gesticulația socială și să-i controleze instinctul libertății nu e una datată; este și a noastră, azi, așa cum a fost a celor care au trăit matur comunismul. Și prefața lui Dorin Tudoran (scrisă imediat după emigrarea din 1985), și postfața interpretează volumul ca un act mai ales politic. Sigur că este și asta, dar e mai mult de atât. Mesajul acestei poezii a revoltei, a insurgenței e valabil și astăzi și va fi mereu: întotdeauna individul își va negocia libertatea dezadaptându-se și intrând în opoziție față de un sistem. Indiferent dacă acesta pretinde că îi garantează Binele și îi protejează drepturile fundamentale, printre care și cel la libertate, trasându-i normative, restricții, căutând să-l educe în spiritul unei ideologii, fie ea a includerii, nu a excluderii. Aceasta este tema mare a cărții lui Dorin Tudoran: *nevoia de libertate*. Și lupta pentru a o obține și pentru a o păstra. Lupta cu sistemul și, mai dură încă, lupta cu sine.⁶⁴

Intervievat fiind, în 1990, de către Octavian Paler, Dorin Tudoran avea să mărturisească, nu fără de mâhnire, că nimeni nu i-a propus – am afirmat-o și cu altă ocazie⁶⁵ – să îi reediteze vreo carte, dar i s-au făcut alte oferte, unele greu de refuzat⁶⁶. Fostul disident – ca editor al revistelor *Agora* și *Meridian* („punți de legătură cu cei de acasă”⁶⁷) – urma să aibă parte și de alte surprize tot după 1990, dezinteresul pentru *darul* său (propunerea transferării editării celor două reviste în București, care aveau „o difuzare mizerabilă în România de după 1989”) fiind năucitor, iar otrava ingratitudinii – de neocolit, adversarilor săi alăturându-li-se „prietenii cărora grupul de la *Agora* și *Meridian* le făcuse mult, foarte mult bine”⁶⁸.

La întrebarea: „Și despre ce carte i-ar fi plăcut să fie întrebat dacă vrea s-o publice?”⁶⁹, pe care intervievatorul Octavian Paler ar fi putut să i-o adreseze atunci, în 1990, să răspundem noi: *De bunăvoie, autobiografia mea*, volumul pe care nici Dan Cristea – ajuns director la Editura Cartea Românească în 1996 – nu l-a editat în colecția Hyperion, de a cărei *naștere* Dorin Tudoran nu era deloc străin:

(Daniel Cristea-Enache, „Poezie din anii 1980 și de astăzi”, în *România literară*, nr. 44, 2020).

⁶⁴ Bogdan Crețu, „Dorin Tudoran. Despre libertate prin poezie”, în *Scriptor*, nr. 1–2 (73–74), 2021.

⁶⁵ Florin Daniel Dincă, „Dorin Tudoran, De bunăvoie, autobiografia mea. Lungul drum al întoarcerii acasă”, în *De bunăvoie, autobiografia mea*, 2020, p. 193.

⁶⁶ Dorin Tudoran, în „Ce-am făcut de când am fost silit să-mi părăsesc țara a mers împotriva uitării”, în *România literară*, nr. 11, 15 martie 1990; Octavian Paler: intervievator.

⁶⁷ Dorin Tudoran, în „M-am simțit toată viața român. Acum mă simt și american”, în *Formula As*, nr. 974, 2011; Dia Radu: intervievator.

⁶⁸ Dorin Tudoran, în „Trădările fundamentale nu vin atât din presiunea exteriorului, cum ne place să ne amăgim, cât din slăbiciunile interiorului”, în *Contrafort*, nr. 3, martie 1996; Vitalie Ciobanu: intervievator.

⁶⁹ Dorin Tudoran, în „Ce-am făcut de când...”, *op. cit.*

E adevărat, m-am mirat la un moment dat că prietenul meu de o viață și criticul ce salutase câteva dintre cărțile mele, Dan Cristea, devenit editor, numai la mine nu se gândise. De fapt, mă iritase un anume lucru – colecția Hyperion. Iată de ce. Am fost, dacă nu inițiatorul, cel puțin unul din inițiatorii colecției.⁷⁰

Câtă vreme a scris în România ceașistă (până în iulie 1985, deși după 1982 nici editurile, nici revistele nu-i mai tipăreau lucrările, disidentul reușind să expedieze peste hotare, din când în când, manuscrise extrem de contondente⁷¹) și în S.U.A., după septembrie 1985, Dorin Tudoran – poetul și gazetarul pentru care pasivitatea era „o simplă anticameră a culpabilității, dacă nu chiar frivolul ei budoar, tapetat cu bune intenții”⁷² – n-a renunțat să cugete asupra echilibrului dintre estetic și etic, nici azi nevăzându-se vreo fisură între ce declara în 1977⁷³ și ce va afirma în 2018:

Opera nu salvează omul, salvează doar opera: o carte excelentă aruncă în uitare cărți mediocre. (...) Omul nu salvează opera, salvează doar omul: un scriitor mediocru rămâne mediocru, în pofida faptului că autorul este un om ireproșabil.⁷⁴

BIBLIOGRAFIE

I. Dorin Tudoran – versuri (reeditări: prefete, postfete)

- Dincă, Florin Daniel, „Dorin Tudoran, De bunăvoie, autobiografia mea. Lungul drum al întoarcerii acasă”, în *De bunăvoie, autobiografia mea*, Bacău, Amphion, 2020.
- Lefter, Ion Bogdan, „Poezia « omului revoltat »”, în *Viitorul facultativ. Poezii alese*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1999.
- Martin, Mircea, „Opera și viața unui om întreg”, în *Pisicuț. Somnografii*, Pitești, Paralela 45, 2010.
- Mihăieș, Mircea, „Transcendența interzisă”, în *Ultimul turnir*, Timișoara, Editura de Vest, 1992.
- Tudoran, Dorin, „Postfață”, în *Tânărul Ulise*, Iași, Polirom, 2000.
- Tudoran, Dorin, „Sticla. Apa. Malul. Oamenii”, în *De bunăvoie, autobiografia mea*, Bacău, Amphion, 2020.

II. Dorin Tudoran în interviuri

1. „Generația – o ficțiune obligatorie”, în *Tribuna*, nr. 31, 1977.

⁷⁰ Dorin Tudoran, în „Nu pot stinge încă definitiv...”, în Nicolae Coande, *Celălalt capăt. Interviuri*, p. 154.

⁷¹ „Despre o anume cărare și prea puțină ei virtute...” (*Limite*, nr. 36–37, 1982, Paris); „Scrisoare către Europa Liberă”, septembrie 1983, difuzată la 30 octombrie 1983; „Frig sau Frică? Sau despre condiția intelectualului român de azi” (*Ethos*, nr. 5, 1984, Paris); „Scrisoare către Europa Liberă”, toamna lui 1984, difuzată la 21 și 22 ianuarie 1983; „Începând din 07.11.1984, la « Europa liberă » este lecturat volumul de poezii « De bunăvoie, autobiografia mea », cu un evident conținut contestatar, transmis în manuscris, în exterior, de DORIN TUDORAN.” („Notă”, 22.02.1985, în *Dorin Tudoran, Eu, fiul lor. Dosar de Securitate*, p. 436); „Scrisoare adresată lui Nicolae Ceaușescu” (*Limite*, nr. 46–47, 1985, Paris).

⁷² Dorin Tudoran, în „Frig sau Frică?...”, în *Kakistocrația*, op. cit., p. 57.

⁷³ „... va veni opera și va avea ochii noștri, caracterul nostru, și-atunci...” (Dorin Tudoran, în „Generația – o ficțiune obligatorie”, în *Tribuna*, nr. 31, 1977; Nicolae Prelipceanu: interviu).

⁷⁴ Dorin Tudoran, *Ion cel Bun*, 11 octombrie 2018, <https://www.banatulazi.ro/ion-cel-bun/>.

2. „Ce-am făcut de când am fost silit...”, în *România literară*, nr. 11, 1990.
3. „După ce a dispărut dictatura, am descoperit...”, în *Revista 22*, nr. 4, 1991.
4. „Am destin...”, în *Convorbiri literare*, nr. 8, 1999.
5. „Nu pot stinge încă definitiv rebeliunea...”, în Nicolae Coande, *Celălalt capăt. Interviuri*, București, Curtea Veche Publishing, 2006.
6. „M-am simțit toată viața român...”, în *Formula AS*, nr. 974, 2011.
7. „Trădările fundamentale nu vin...”, în *Contrafort*, nr. 3, 1996.

III. Dorin Tudoran, publicistică

1. Tudoran, Dorin, *Adaptarea la realitate*, Cluj-Napoca, Dacia, 1982.
2. Tudoran, Dorin, *Kakistocrația*, Chișinău, ARC, 1998.

IV. Dorin Tudoran în documente

Tudoran, Dorin, *Eu, fiul lor. Dosar de Securitate*, Iași, Polirom, 2010.

V. Bibliografie auxiliară

- Crețu, Bogdan, „Despre libertate prin poezie”, în *Scriptor*, nr. 1–2, 2021.
- Cristea-Enache, Daniel, „Poezie din anii 1980...”, în *România literară*, nr. 44, 2020.
- Eco, Umberto, în Marin Mincu, *Semiotica literară italiană*, București, Univers, 1983.
- Friedrich, Hugo, *Structura liricii moderne*, București, Univers, 1998.
- Iuga, Ion, în Constantin Parascan, *Cum i-am cunoscut... Portrete literare*, Iași, Convorbiri literare, 2004.
- Lovinescu, Monica, *Unde scurte. Jurnal indirect*, București, Humanitas, 1990.

VI. Webografie

- <http://www.europalibera.org/content/blog/27104856.html>
- <https://www.banatulazi.ro/ion-cel-bun/>